

УДК 378.036

ЕСТЕТИЧНЕ ВИХОВАННЯ В ЦІЛІСНОМУ ПЕДАГОГІЧНОМУ ПРОЦЕСІ**І.Ю.Гусленко**

У статті узагальнені сучасні підходи до сутності естетичного виховання, визначені його завдання, мета та структура.

Ключові слова: естетичне виховання, естетична освіта, художнє виховання, естетичні потреби, естетичне самовиховання

Постановка проблеми у загальному вигляді та її зв'язок з важливими науковими та практичними завданнями

Найвища мета виховання – формування гармонійно розвиненої особистості, здатної до саморозвитку, самореалізації. Виконання цього завдання можливе через залучення особистості до різних сфер діяльності та за допомогою впливу різних видів виховання, у тому числі й естетичного.

Аналіз педагогічної та методичної літератури свідчить, що естетичне виховання виникло разом з цивілізацією. Ще Платон та Арістотель зазначали необхідність використання різних видів мистецтва та прекрасного для виховання молоді. Теорія і практика естетичного виховання спираються на концепції Ф. Шиллера, М. Бахтіна, Л. Виготського, Д. Кабалевського, Ю. Лотмана, Д. Лихачова, В. Сухомлинського. Найважливіші питання теорії та методики художньо-естетичного виховання знайшли своє відображення в працях сучасних вчених: Д. Джола, Б. Лихачева, Н. Миропольської, О. Рудницької, Г. Шевченко, А. Щербо.

Виділення не вирішених раніше частин загальної проблеми

Мета статті – узагальнити підходи до сутності поняття «естетичне виховання»; визначити його місце в сучасному педагогічному процесі, мету, завдання та структуру.

Комплексний підхід до формування гармонійно розвиненої особистості є неможливим без її залучення до процесу естетичного виховання. У найбільш загальному і широкому розумінні естетичне виховання – це формування естетичного досвіду особи (єдність поглядів, ідеалів, почуттів, смаків, потреб тощо), необхідного для її самоствердження як у царині сприймання, так і в царині творчої діяльності [1, с.175], процес формування та розвитку естетичної емоційно-почуттєвої і ціннісної свідомості людини і відповідної їй діяльності під впливом мистецтва й різноманітних естетичних об'єктів та явищ дійсності [2, с.327].

Долучення молодого покоління до літератури, музики, образотворчого мистецтва, надбань народної творчості, здобутків української і світової культури, формування художньо-естетичної культури є деякими із численних завдань суспільства стосовно виховання нової генерації українців. Вказані завдання окреслені в Державній національній програмі «Освіта» як найбільш пріоритетні в процесі реформування української освіти [3]. Таким чином, естетичне виховання виступає як суспільний процес, спрямований на формування естетичного ставлення до дійсності, певних взаємовідносин між людьми, на формування здатності розуміти і створювати красу в житті та в мистецтві.

У більш вузькому значенні естетичне виховання – напрями, зміст та форми виховної й методичної роботи, зорієнтовані на естетичні об'єкти дійсності та їх властивості, що викликають естетичні емоції та оцінки [2, с.327]. Естетичне виховання спрямоване на те, щоб розвивати чуттєвість, вдосконалювати здатність емоційного сприйняття прекрасного, все те, що є обов'язковими елементами духовного багатства індивіда.

Необхідно відзначити, що багато авторів при визначенні поняття «естетичне виховання» підкреслюють саме його *перетворювальну* функцію, тобто формування здатності змінювати дійсність за законами краси в усіх сферах діяльності людини [4, с.53; 5, с.273]. Розмірковуючи про сутність перетворювальної діяльності, І. Бех також вказує на те, що вона «охоплює всі форми людської діяльності, які ведуть до зміни, реальної чи ідеальної, існуючого і створення, знову-таки реального чи ідеального, того, чого раніше не існувало» [6, с.254].

У сучасному, в найзагальнішому розумінні естетичне виховання має дві основні функції: по-перше, формування естетично-ціннісної орієнтації особистості і, по-друге, розвиток її естетично-творчих потенцій [7, с.432]. Ці функції і визначають місце естетичного виховання в суспільному житті, зв'язок з іншими видами виховної діяльності.

Як і будь-який виховний процес, естетичне виховання характеризується цілеспрямованістю та системністю. Основоположення естетичного виховання – ствердження про основну роль організованого виховного впливу по відношенню до спонтанного розвитку особистості в її естетичному становленні [9, с.108-109]. Для того щоб цей процес не втратив своєї безперервності, необхідно, щоб естетичне виховання було частиною *естетичного розвитку* людини – організованого процесу становлення в особистості природних сил, які забезпечують активність естетичного сприйняття, почуття та образного мислення, формування духовних потреб.

Естетичне виховання здійснюється багатьма засобами. Це і побутове життя людини, її трудова діяльність, естетична сторона моральних відносин, спортутощо. Людина, позбавлена почуття краси, естетичної культури, є недосконалою та духовно бідною. Любов до природи, мистецтва є стимулом до інтелектуального розвитку. Любов до людей, оточуючого світу мають велике значення для формування моральності. Разом з тим, естетичну насолоду може викликати не лише витвір мистецтва, а й добрі діла, поведінка, спосіб мислення і гармонія рухів. Естетичне виховання сприяє всебічному розвитку особистості, впливає на її моральність, розширює знання про світ, суспільство та природу.

Аналіз наукової літератури з теорії виховання дає можливість виділити такі структурні компоненти естетичного виховання:

1. Естетична освіта, в процесі якої закладаються теоретичні та ціннісні основи естетичної культури особистості. Естетична освіта – «раціоналізований» етап в розвитку людини, оскільки її метою є розвиток не естетичних почуттів, а здатності до логічного та свідомого засвоєння законів краси, навчання відповідної термінології для надання оцінки навколишній дійсності, людям та

творам мистецтва. Естетична освіта зводить в певну систему естетичні враження та уявлення людини, вчить «розуміти прекрасне і потворне, піднесене і низьке, велике і нікчемне, героїчне-романтичне, трагічне і комічне і т.д., а отже, вміти відповідно діяти» [4, с.52], «розвиває індивідуальне уміння оцінювати, насолоджуватись і судити про цінність лише через практику оцінювання, через тренування в усвідомленні емоційних оцінок, вправління в обґрунтуванні їх в поняттях» [10, с.71-72].

2. Художнє виховання формує ціннісні орієнтації особистості, її смаки, виховує почуття та емоції засобами мистецтва, яке є важливим фактором цілеспрямованого естетичного впливу на особистість, тому що в ньому концентрується естетичне ставлення. Завдяки цьому впливу здійснюється привчання до сприйняття змісту художнього твору у будь-якій його формі (література, музика, живопис, театр і таке інше), тренується «гнучкість почуттів людини, яка знаходить повноту емоційних зв'язків з життям» [11, с.138]. Глибоке розуміння особистістю твору мистецтва є основою її творчого естетичного світосприйняття, здійснює вплив на життєдіяльність, засобом самоствердження та самореалізації. Саме тому художнє виховання – виховання потреби в мистецтві, розвиток його відчуття і розуміння, здатності до художньої творчості – є невід'ємною частиною естетичного виховання в цілому. На думку В. Алексеевої, художнє виховання – не просто важлива ланка естетичного виховання, це «ядро, енергетичний центр виховання почуттів, бо тут, і тільки тут, почуття стають головним педагогічним об'єктом освіти як виховання і виховання як освіти» [11, с.138].

3. Виховання естетичних потреб та творчих здатностей є сутністю естетичного виховання. Ставлячи як завдання естетичного виховання розвиток естетичних здібностей людини, педагог отримує точні орієнтири, за якими він може оцінити результати своєї роботи, діагностувати рівень естетичної вихованості. Естетичні потреби та здатності проявляються як на рівні естетичного сприйняття, так і на рівні естетичної діяльності, у процесі естетичного перетворення дійсності. Наприклад, Л.С. Виготський вказує, що «сприйняття мистецтва потребує творчості, тому що для сприйняття мистецтва недостатньо просто щирого

переживання того почуття, яке володіло автором, недостатньо розібратися зі структурою самого твору – необхідно ще й творчо здолати своє власне почуття, знайти його катарсис і тільки тоді дія мистецтва позначиться повною мірою» [12, с.266]. Визнання «неперервності» процесу естетичного виховання (А. Кузьмінський, В. Омеляненко) потребує його здійснення у діяльності, в різнобічній соціальній творчості. Необхідно не лише навчити кожну людину естетично-почуттєво реагувати на оточуючий світ, а й збудити потребу його перетворення без завдання йому екологічної шкоди, згідно з естетичними нормами та ідеалами; постійно прагнути до високої професійної майстерності, органічно поєднувати духовну і фізичну досконалість [13, с.305].

4. Естетичне самовиховання та самоосвіта, орієнтовані на самовдосконалення особистості. В узагальненому визначенні самовиховання - це «систематична і цілеспрямована діяльність особистості, спрямована на формування і вдосконалення її позитивних якостей та подолання негативних» [13, с.214], «досягнення ідеалу самого себе в рамках власних уявних потенційних можливостей» [14, с.356], тобто рух від «Я» реального до «Я» ідеального, або за формулюванням О. Рудницької: «відповідь на поставлені запитання до себе: «Яким я є?», «Яким я хочу бути?» [15, с.156]. Естетичне виховання починається у ранньому дитинстві, з перших років життя людини і, постійно ускладнюючись, продовжується упродовж всього її життя, набуваючи різних, все більш складних форм, коли процес виховання переходить в процес самовиховання, і людина, спираючись на потребу творити прекрасне, стає в змозі сама керувати процесом самовдосконалення, самоосвіти. В. Сухомлинський вказував у своїх роздумах, що «у вихованні особистості одна з провідних мелодій належить самовихованню» [8, с.601]. Здатність до самовдосконалення, у тому числі і естетичного, стає вінцем педагогічного впливу на особистість та вищою формою розвитку людини. Естетичне виховання «набуває своєї повноцінності лише при самоосвіті, саморозвитку особистості» [2, с.327].

Висновки й перспективи подальших розвідок

Естетичне виховання є невід'ємною складовою цілісного виховного процесу. Воно складається із системи цілеспрямованої та суспільно організованої трансляції естетичного досвіду від одного покоління до іншого. Оскільки весь процес виховання загалом та процес естетичного виховання зокрема залежить від конкретних історичних реалій, одним із завдань суспільного розвитку є створення умов та обставин, які об'єктивно вимагають від особистості розвивати себе естетично. Суспільство та педагоги мають сприяти найбільш ефективній реалізації цього завдання.

Література

1. Педагогічний словник / АПН; Інститут педагогіки / М.Д. Ярмаченко (відп.ред.), Н.Б. Копиленко (підгот.). — К. : Педагогічна думка, 2001. — 516с.
2. Педагогический энциклопедический словарь: Энциклопед. слов. / Борис Михайлович Бим-Бад (гл.ред.). — М. : Большая Российская энциклопедия, 2003. — 527с.
3. Державна національна програма “Освіта” (“Україна ХХІ століття”). —К.: Райдуга, 1994. — 43с.
4. Методологія і методика виховання студентів. Навчально-методичний посібник/ Дереча О.А., Заглада О.А. Литвак П.В., Малиновський А.С. та ін.. — Житомир: Видавництво “Волинь”, 2004. - 172с.
5. Фіцула М.М. Педагогіка вищої школи: Навч. посіб.. — К. : Академвидав, 2006. — 352с. — (Альма матер). — Бібліогр.: с. 341-351.
6. Бех, І. Д. Виховання особистості : У 2-х кн. [Текст]: Навч.-метод. посібник . / І.Д. Бех . — К. : Либідь, 2003- .Кн. 2.—280с.
7. Золкина А.Л. . Эстетика: учебник для студентов вузов, обучающихся по гуманитарно-социальным специальностям / А.Л. Золкин. — М.: ЮНИТИ-ДАНА, 2008. — 447 с. — (Серия «Cognoergosum»).
8. Сухомлинський В.О. Як виховати справжню людину // Вибрані твори: В 5т. — Т.2. — К.: Рад. шк., 1976. — 630с.
9. Григорович Л.А., Марцинковская Т.Д. Педагогика и психология: Учеб пособие — М.: Гардарики, 2004. — 480с.

10. Джола Д.М., Щербо А.Б.. Теорія і методика естетичного виховання школярів: Навчально-методичний посібник. – К.: ІЗМН, 1988. – 392с.
11. Алексеева В. Эстетическое и художественное воспитание (К новым решениям)//Новое педагогическое мышление/ Под. ред. А.В. Петровского, - М.: Педагогика, 1989. – 280с.
12. Выготский Л.С. Психология искусства [Текст]: монография/Л.С. Выготский. – М.: Лабиринт, 2008. – 352с.
13. Кузьмінський А.І., Омеляненко В.Л. Педагогіка: Підручник. – К.: Знання, 2007.-447с.
14. Пальчевський С.С. Педагогіка: Навч. посіб. 2-е вид. – К.: Каравела, 2008. – 496с.
15. Рудницька О.П. Педагогіка загальна та мистецька. – Навчальний посібник. – К.: 2002. - 270с.

В статье обобщены современные подходы к сущности эстетического воспитания, определены его задачи, цели и структура.

Ключевые слова: эстетическое воспитание, эстетическое образование, художественное воспитание, эстетические потребности, эстетическое самовоспитание.

In the article the modern going is generalized near essence of aesthetic education, its tasks, aims and structure, are certain.

Keywords: aesthetic education, aesthetic education, artistic education, aesthetic necessities, aesthetic self-education.

Гусленко Ірина Юріївна – старший викладач кафедри іноземних мов Східноукраїнського національного університет імені Володимира Даля (м. Луганськ)

Рецензент – доктор педагогічних наук, професор Алфімов В.М.